

UNA APROXIMACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA DEL BERBER AL NORD D'ÀFRICA I A CATALUNYA

Omar OUKRIM

Departament d'Espanyol. Universitat d'Agadir. Marroc

I. ELS IMAZIGHEN AL NORD D'ÀFRICA

Els països del nord d'Àfrica poden i deuen ser considerats com a societats plurilingües i pluriculturals, ja que hi coexisteixen dues llengües i dues cultures ben diferents: la berber i l'àrab.

Abans de la invasió musulmana (segle VII), que va suposar la islamització progressiva, al llarg dels segles, dels amazigs o *imazighen*, tal com s'autodenominen —i que vol dir “homes lliures”— el territori amazig (berber) s'estenia amb una continuïtat geogràfica, cultural, lingüística i poblacional per tot el Nord d'Àfrica i també les illes Canàries. Avui dia, la població amazig (berber) es troba disseminada per diversos països: el Marroc, Algèria, Tunísia, Líbia, Egipte, Níger, Mali, Mauritània..., dels quals el Marroc i Algèria són els països que compten amb la més gran proporció de població amazigòfona. Aquesta fragmentació geogràfica de la comunitat amazig ha causat una forta diversificació lingüística, fins a tal punt que la varietat amazig d'una comunitat determinada és pràcticament incomprendible per a les altres comunitats. Es pot dir que la dialectalització que ha sofert i està sofrint la llengua amazig és semblant a la que va sofrir la llengua llatina per donar lloc a les llengües romàniques.

Per tenir una idea més clara de les diferències o similituds entre les variants lingüístiques de l'amazig, podem dir que, de vegades, són perfectament comparables a les que existeixen entre el català, el valencià i el mallorquí, i d'altres vegades, més aviat comparables a les existents entre, per exemple, el català, el castellà i el francès.

Actualment, la llengua amazig es redueix a una llengua parlada, no escrita, malgrat que té un alfabet, el tifinagh, dels més antics i que fins fa poc temps no s'utilitzava més que en funcions simbòliques i ornamentals (catifes, pintures corporals, orfebreria...). Tret d'alguna excepció, tot el que es diu, s'escriu i es difon en les esferes oficials es fa en àrab i/o en francès, i això malgrat que una part important de la població total —especialment al Marroc i a Algèria— desconeix completament l'àrab.

L'oficialitat de l'amazig es un fet només al Níger i a Mali; i, en canvi, en altres països no se li reconeix ni tan sols un estatus com a llengua nacional i, de vegades, ni tan sols mereix ser denominada com a llengua. Amb una càrrega semàntica evidentment política, es parla únicament de “dialectes”.

L'escolarització generalitzada en àrab fa que els *imazighen* es sotmetin a un intens procés d'arabització i per tant d'assimilació lingüística i cultural; procés aquest que és reforçat d'altra banda pel desplaçament de la població amaziga a les zones urbanes on l'àrab dialectal ha adquirit, en la majoria dels casos, un estatus de llengua de comunicació social, però no sempre de prestigi; perquè hi ha zones on la llengua de prestigi social es més aviat l'amazig (ex.: regió d'Agadir al Marroc, Tizi-Ouzzou a Algèria...). Això es deu principalment al fet que la població originària d'aquestes zones, els *imazighen*, sosté i domina l'estructura

econòmica i social de la regió i, per tant, la llengua amaziga és considerada socialment com un signe elitista d'autenticitat, mentre que els arabòfons són considerats, en canvi, com a immigrants amb totes les repercussions sociolingüístiques negatives que això comporta.

A causa d'aquesta situació política, social i educativa, la llengua amaziga va cedint terreny d'una manera alarmant davant de la pressió de l'àrab; la qual cosa fa que molts *amazighen* hagin estat ja completament arabitzats.

Els factors polítics, socials, religiosos i sobre tot pràctics que es plantegen per a una normalització i oficialització de la llengua amaziga al costat de l'àrab als països nord-africans, fan prendre consciència als intel·lectuals *amazighen* per reivindicar i fer que la seva llengua adquireixi unes funcions normals en els àmbits socials, culturals i institucionals. Es mostren cada cop més fermes i convençuts en les seves reivindicacions culturals i lingüístiques.

Malgrat tot, el conflicte lingüístic es fa cada cop més patent en la societat nord-africana. Hi ha molta gent, especialment arabòfons, que manifesta obertament, per una raó o per l'altra, les seves reticències i a vegades el seu rebuig envers qualsevol normalització i institucionalització de la llengua amaziga, arriben fins i tot a qualificar la llengua amaziga d'arcaica, anacrònica i inadaptable des del punt de vista tecnològic i de civilització del moment; i als defensors dels drets lingüístics dels *amazighen*, de demagogs, racistes, separatistes... al·legant que qualsevol iniciativa en favor de la llengua amaziga pot conduir a una alteració de la conviència pacífica de la societat magrebina.

No obstant això, aquesta reivindicació dels *amazighen* està adquirint un efecte molt positiu tant en el discurs oficial com en el comportament social a favor de la promoció i la conservació de la cultura amaziga. Tant a Marroc com a Algèria, ja s'estan prenent decisions per dotar la llengua amaziga d'unes funcions de les quals fins ara ha estat exclosa (l'ensenyament, els mitjans de comunicació...).

D'altra banda, cal recordar que l'àrab que s'ensenyava a l'escola, que es llegeix i que s'escolta a la ràdio i a la televisió..., és a dir, un àrab estàndard i literari, difereix molt de l'àrab que es parla habitualment, no tan sols als països nord-africans, sinó també a la resta dels països àrabs. A tot arreu, l'àrab oficial pot considerar-se com a una llengua gairebé estrangera, perquè només és accessible a aquells que han tingut una alta formació acadèmica, siguin àrabs, amazighes o d'altres.

L'àrab, o millor dit, els dialectes àrabs que es parlen tant al nord d'Àfrica com a l'Orient Mitjà, varien d'un país a un altre, i de vegades fins i tot d'una regió a una altra. Els dialectes dels països nord-africans, a més de variar dins d'aquests mateixos països, són incomprendibles per a la gent de l'Orient Mitjà, i el mateix es pot dir en sentit contrari.

En els dialectes àrabs del nord d'Àfrica hi ha una forta interferència de la llengua amaziga, i això tant en l'àmbit fonètic com en els àmbits lèxic, morfosintàctic i semàntic. De la mateixa manera, en la llengua amaziga existeixen molts préstecs de l'àrab, per exemple, gairebé tot el lèxic referent a la religió. Però també trobem moltes paraules d'origen llatí o grec que encara perviuen en l'amazig.

En tot cas, per als *amazighen*, la llengua àrab està perdent cada cop més la seva condició de llengua sagrada, qualificació aquesta que ha afavorit al llarg dels segles la substitució gradual de l'amazig per l'àrab dins de la comunitat amaziga i consegüentment l'assimilació d'una part important dels *amazighen*. Avui dia, dins de la tendència general de la revalorització i la defensa de les llengües marginades, els *amazighen* s'interessen cada cop més per la seva llengua i la seva cultura, i ja no s'avergonyeixen de donar-se a conèixer com a *amazighen*, més aviat tot al contrari.

II. ELS IMAZIGHEN A CATALUNYA

La immigració dels *imazighen*, provinent majoritàriament del sud del Marroc i de la regió algeriana de la Cabília, va començar a arribar a Europa, especialment a França i a Bèlgica, des de principis de segle i, d'una manera massiva, a partir de la Segona Guerra Mundial. A França, la comunitat amaziga és important fins a tal punt que la llengua amaziga és la segona llengua de l'Estat francès i que el govern francès està considerant el fet de declarar-la com a llengua nacional.

Catalunya va començar a ésser el lloc d'afluència de la immigració magrebina amb la recessió econòmica europea dels anys setanta. Els primers immigrants provenien directament dels països magrebins, quan encara no existien els impediments fronterers i administratius que es coneixen actualment Espanya. Molts d'aquests immigrants, encara que no tinguessin Espanya com el seu destí final, es veien obligats a restar-hi, a causa del tancament de la frontera hispanofrancesa. D'altres, en canvi, fugien de la recessió econòmica europea i venien a instal·lar-se a Catalunya, on hi havia una forta demanda de mà d'obra. En els últims anys, l'eliminació de les fronteres entre els països de la Comunitat Europea ha afavorit l'augment d'aquesta immigració magrebina que prové d'Europa, especialment del sud de França.

Quan es tracta de xifres, és sempre molt difícil o gairebé impossible de conèixer amb exactitud el nombre de magrebins que es troben a Catalunya; i això es deu, d'una banda, a les dificultats i impossibilitats que hi ha de tenir una residència legal i, per tant, censable; i d'altra banda, pel silenci i l'hermetisme tant de les autoritats locals com de les magrebines respecte de les xifres. Però en tot cas, les xifres més usuals estimen en més de 60.000 les persones distribuïdes per tot el territori català. La major part d'ells treballen en els sectors de l'agricultura i la construcció (els homes), i en el sector del servei domèstic (les dones). Cal dir que els magrebins que han vingut durant l'última dècada tenen un nivell d'estudis molt més alt que els que van venir durant les dècades anteriors. Entre els nouvinguts, n'hi ha molts que tenen una formació universitària i fins i tot una llicenciatura. Això s'explica, d'una banda, per l'índex cada vegada més elevat d'escolarització generalitzada de la població marroquina i, d'altra banda, per l'atur creixent que afecta sobretot i ara més que mai els joves titulats i diplomats marroquins.

II.1. *Llengua materna dels immigrants magrebins a Catalunya*

Darrerament vam dur a terme una recerca entre els nens magrebins escolaritzats a diferents escoles de Barcelona, per tal d'esbrinar la identitat cultural (amazig o àrab) dels immigrants magrebins a Catalunya, així com el grau de la seva integració sociolingüística i cultural en la societat catalana.

Les dades obtingudes en aquesta recerca indiquen amb una clara tendència que els immigrants magrebins residents a Barcelona tenen com a llengua materna l'àrab més que l'amazig, tot considerant la llengua de comunicació quotidiana entre els pares dels entrevistats com a únic indicador. El 53% dels entrevistats afirmen que els seus pares fan ús habitual de l'àrab com l'única llengua de comunicació entre ells, mentre que el 25% afirma que els seus pares parlen només l'amazig. A aquestes dades cal afegir que hi ha també pares que combinen l'àrab amb el castellà (el 8,6%), l'amazig amb l'àrab (el 4%), l'amazig amb el castellà (el 2%), i n'hi ha també que només parlen el castellà (el 6,5%).

Si tenim en compte que la llengua vehicular de Catalunya és també el català, i que les

condicions sociolingüístiques i polítiques vigents afavoreixen l'aprenentatge i l'ús d'aquesta llengua, resulta molt sorprenent el fet que no es doni en cap cas l'ús del català, fins i tot en els matrimonis mixtos, en els quals hem detectat alguns casos on un membre, la dona, és catalanòfona.

Les dades obtingudes en aquesta recerca mostren que l'índex d'ús de la llengua de comunicació habitual entre els pares dels nens entrevistats, sigui l'àrab o l'amazig, tendeix a disminuir progressivament en la conversació de pares a fills, i aquesta disminució continua creixent llengües encara més en la comunicació de fills a pares.

Aquesta creixent pèrdua de l'àrab o de l'amazig com a llengua o llengües de comunicació entre els membres de les famílies magrebines residents a Barcelona es veu substituïda per una progressiva introducció i utilització d'una de les dues llengües de la societat d'acollida, en què el castellà és el més utilitzat, a causa de la correlació que té amb la realitat lingüística de l'entorn social on es mouen els entrevistats. El 86% d'aquests diuen que recorren a la utilització de paraules castellanes quan no saben expressar-se en àrab o en amazig.

No obstant això, la introducció del català a la família, malgrat que és mínima, i tot i que es fa combinada amb el castellà, s'hauria de considerar com un fet relativament positiu.

El recurs obligatori, i potser de vegades també preferencial, a la utilització de les llengües locals, és prou justificat pel fet que el 17% dels entrevistats reconeixen que no entenen gens o entenen molt poc l'amazig o l'àrab que parlen els seus pares. Aquest percentatge correspon als nens que han nascut a Catalunya o que han arribat aquí de molt petits.

Aquest abandó generacional de la llengua dels pares a causa de la pressió del castellà i del català permet, en un sentit positiu, un afavoriment de l'aprenentatge de les llengües locals per part dels pares. Aquest fet fa que els fills juguin un paper d'"agents socials i lingüístics" dintre de la seva pròpia família, i sobretot envers la mare, que, ja que no té generalment una vida sociolaboral, no disposa de les mateixes possibilitats que el pare que li permetin tenir contactes amb la societat catalana.

Tanmateix, cal dir que aquesta socialització lingüística dels pares per part dels fills es fa en consonància amb la mateixa socialització dels fills, és a dir, és un reflex o una reproducció de l'ambient sociolingüístic del barri on viuen els entrevistats, que és predominantment més castellà que català.

Les dades sobre el coneixement per part dels entrevistats de les dues llengües parlades als països nord-africans, l'amazig i l'àrab, confirmen una tendència creixent d'un retrocés de la llengua d'origen familiar en la segona generació. El coneixement de l'àrab es manté prou bé en l'àmbit oral, tot i que n'hi ha alguns que no l'entenen ni el parlen; en l'àmbit escrit, el 55% no el saben gens, i els coneixements de la major part dels que el saben (el 35%), molt sovint no passa d'un estat d'expressió rudimentari, o sigui, l'escriptura de l'alfabet i poc més. El fet que la majoria dels entrevistats es declari totalment analfabeta en àrab és realment alarmant, ja que això implica un procés del seu desarrelament, cosa que podria tenir conseqüències interculturals molt negatives respecte de la seva pròpia societat de procedència, i sobretot per als joves quan se'n van al seu país d'origen.

L'enquesta mostra també que hi ha nens *imazighen* que no entenen ni parlen gens d'àrab. El motiu pot ser o bé que hagin nascut a Catalunya, o bé que hi hagin vingut de molt petits, per la qual cosa no han estat escolaritzats ni han viscut en un ambient bilingüe en

els seus països de procedència. Aquesta analfabetització, i de vegades ignorància, dels nens en la seva(es) pròpia(es) llengua(gües) es deu al fet que:

– En primer lloc, a les escoles de Barcelona –o almenys a les consultades–, i malgrat la importància numèrica dels alumnes magrebins, no es fan classes d'àrab, i molt menys d'amazig.

– En segon lloc, la majoria dels pares són analfabets o simplement no exerceixen, per una raó o una altra, la funció de suplantar l'escola i atribuir-se la tasca de l'ensenyament de la llengua pròpia als seus fills.

Però l'interès dels alumnes pels seus senyals d'identitat cultural és prou evident, perquè, quan se'ls pregunta si volen rebre classes de la seva llengua materna i sobre la seva cultura com una assignatura més del seu pla d'estudis, les respostes són molt eloqüents.

A través d'aquestes dades es pot advertir que la segona generació es mostra molt fidel a la seva identitat cultural, i això pel gran interès que afirma tenir encara per la seva llengua i la seva cultura d'origen, malgrat les "adversitats" de l'entorn sociocultural, lingüístic i educatiu on es troba immersa actualment.

II.2. *Coneixement del català i del castellà*

La major part dels entrevistats declara conèixer i fer ús de les dues llengües oficials a Catalunya. No obstant això, el coneixement del castellà es beneficia d'una certa preponderància per damunt del català, ja que tots els informants entenen, parlen i escriuen en castellà, però no així en català, ja que hi ha nens que no en saben gens. El relatiu desavantatge del català respecte al castellà, que pot ser només de manera conjuntural, ja que s'adverteix igualment en català una bona comprensió oral i un increment dels coneixements elementals en l'àmbit escrit, es deu més aviat al poc temps de residència que porten alguns a Catalunya i, per tant, al poc temps de la seva escolarització.

L'adquisició del català s'atribueix principalment al paper de l'escola, ja que la meitat de la formació escolar dels entrevistats es fa en català.

II.3. *Circumstàncies d'ús de les llengües*

L'enquesta indica que el castellà, de vegades barrejat amb l'àrab, és la llengua predominant en el desenvolupament social dels entrevistats; en canvi, en el seu país d'origen –llevat d'algunes excepcions en les quals s'introdueix també el castellà per la pèrdua de la llengua pròpia–, s'utilitzen l'àrab o l'amazig, o les dues a la vegada, segons quina sigui la llengua dels pares i de la seva comunitat lingüística d'origen. Això permet dir que la integració dels immigrants magrebins residents a Barcelona en la societat catalana s'exerceix generalment a partir de i mitjançant la llengua castellana.

Cal subratllar al respecte que els entrevistats es mouen molt més en un entorn social castellàndfon i arabòndfon que no pas catalàndfon, ja que el 47% declaren tenir amics castellans, el 24% tenen amics castellans i marroquins, i el 18% tenen només amics marroquins. En canvi, respecte al català, el 3% reconeix tenir tan sols amics catalans.

II.4. Modalitats d'ús de les llengües

Les dades obtingudes indiquen una tendència preferencial dels entrevistats a utilitzar una llengua o una altra en diferents àmbits o modalitats. Si comparem només l'ús del català amb el del castellà en els mitjans de comunicació (TV), és prou evident que el nombre dels que veuen una programació televisiva en castellà és molt superior al dels que la veuen en català. No obstant això, l'indicatiu més important és que la majoria (el 54%) no té una preferència lingüística per veure un programa o un altre. És bastant probable que en l'elecció d'un programa televisiu intervinguin més aviat el gust i la decisió dels entrevistats que no pas dels seus pares; mentre que l'elecció del tipus de música o fins i tot de la ràdio obeeix probablement a l'elecció dels pares; una prova d'això es reflecteix en l'indicador del tipus de música i la ràdio que acostumen a escoltar. Els adults acostumen a fer ús de la ràdio per informar-se dels esdeveniments del seu país d'origen.

Els entrevistats no s'identifiquen afectivament amb cap de les dues llengües, ni amb el català ni amb el castellà, o en tot cas, si ho fan, s'identifiquen en la mateixa mesura amb les dues llengües. El fet que una proporció important vegi més la TV en castellà que en català es deu probablement només al seu desconeixement, o al dels seus pares, del català, cosa que no es pot interpretar com a rebuig del català, ja que, quan es tracta de llegir i escriure, l'ús del català rep el mateix tracte i adquireix, més o menys, el mateix protagonisme que el castellà. El català adquireix importància com a vehicle d'aprenentatge en la vida escolar dels entrevistats. En les tasques amb finalitat de formació educativa, tant el castellà com el català es beneficien més o menys de la mateixa consideració. Això es deu probablement al fet que els entrevistats s'enfronten a l'escola amb una realitat lingüística molt diferent de l'extraescolar i també a uns imperatius lingüísticoeducatius que els fan prendre consciència de la importància i de la necessitat, per a la seva inserció en la societat catalana, no només del castellà sinó també del català, factors aquests que són subsegüents de la política de normalització lingüística en l'ensenyament.

II.5. Preferències d'ús del català i el castellà

En el cas del català i del castellà, és notòria la preferència de l'ús del castellà en una comunicació oral, preferència que arriba al 84% enfront del 13% del català, percentatge que es pot considerar important. En canvi, com a llengua d'ensenyament, la majoria dels entrevistats (el 76%) s'inclina favorablement per un bilingüisme català-castellà. Però també hi ha un grup no menys important (el 22%) que es decanta tan sols pel castellà. Quant a la preferència pel català com l'única llengua d'ensenyament, la proporció és mínima (el 2%).

III. CONCLUSIONS

En aquest treball sociolingüístic que vam dur a terme, hem tractat de conèixer principalment la realitat lingüística de la comunitat magrebina resident a Barcelona, i això en funció d'una sèrie de paràmetres que poguessin tenir una repercussió en el desenvolupament de l'esmentada realitat lingüística. Hem observat que els immigrants magrebins consultats combinen perfectament dues personalitats culturals ben diferenciades. Per una banda, demostren haver adquirit uns factors culturals que proven la seva pertinença a la socie-

tat catalana; i, per l'altra, manifesten un aferrament a d'altres factors que corroboren la seva voluntat de conservar la seva identitat cultural d'origen. Els fills dels immigrants es mouen en uns ambients que afavoreixen l'adquisició i la pràctica d'un plurilingüisme tot respectant la delimitació de les funcions de cadascuna de les llengües. En general, l'ús i el coneixement d'una llengua o d'una altra per part dels entrevistats està gairebé sempre en correlació amb l'entorn sociolingüístic en què es troben i es mouen. Acostumen a utilitzar la seva llengua materna per comunicar-se amb els membres de la seva societat d'origen (en família, al país d'origen, de vegades també al carrer amb els amics magrebins...), el castellà com a principal mitjà de comunicació oral; i el català, juntament amb el castellà, com a vehicle de cultura i d'aprenentatge.

La segona generació dels immigrants magrebins ja no fa ús de la seva llengua materna amb el mateix domini i desimboltura que els seus pares. Parlen una llengua, sigui l'àrab o sigui l'amazig, més o menys castellanitzada i/o catalanitzada, segons el temps que porten a Catalunya i el grau de la seva integració i també la seva escolarització. De la mateixa manera, hem observat que el castellà que es parla, a més de ser col·loquial, de vegades està impregnat de paraules d'àrab i fins i tot d'amazig; i això també depèn de l'interlocutor i de les idees que volen expressar, si estan en relació amb la vida i la cultura del seu origen o amb la realitat de la seva societat catalana. La qual cosa permet entreveure la possibilitat de la creació, dintre d'aquesta comunitat magrebina, d'una nova forma de llenguatge; cosa que també pot conduir, amb el temps, a una interferència de la llengua materna (àrab i/o amazig) en el parlar català i/o castellà de l'entorn social dels magrebins. Cal mencionar un fet que ens ha cridat l'atenció; el sexe no influeix gens –a més d'influir en l'escolarització i en l'aprenentatge de les llengües de Catalunya– en el fet de parlar d'una forma o d'una altra; fenomen sociolingüístic aquest que no es dona, per exemple, al Marroc, on les noies, per molt joves que siguin, acostumen a parlar un llenguatge molt fi i menys “vulgar”, ja que la utilització de aquesta mena de parlar és considerat com de mala educació, i en general és socialment molt més censurable en el sexe femení que en el masculí. Aquesta “vulgarització” del parlar de les noies magrebines a Barcelona és segurament una conseqüència de la barreja dels sexes sobretot al carrer, i potser també perquè l'educació de les noies s'escapa del control directe i permanent de les mares, cosa que difícilment succeeix al seu país d'origen.

Contràriament al progrés i, de vegades, al domini de la llengua escrita tant del castellà com del català (aquesta encara que en menor mesura) la majoria dels entrevistats són analfabets, i de vegades totalment ignorants en la seva llengua materna, a causa d'una manca total del seu ensenyament en les escoles consultades.

La socialització de la segona generació es fa, doncs, a dues bandes, que en principi són paral·leles però que de fet són convergents i complementàries: per una banda, es fa a través del castellà i en la vida social del barri; i, per una altra, a través del català i mitjançant la formació educativa a l'escola. Pel que fa al coneixement exclusiu del català, cal dir que l'escola hi té un pes específic, perquè es el lloc per excel·lència on els alumnes magrebins entren en contacte amb aquesta llengua.

Els entrevistats magrebins manifesten una necessitat de coneixement tant del català com del castellà en la mateixa mesura. Ambdues llengües es consideren un instrument pràctic d'integració i de formació educativa, i per tant reben la mateixa valoració. Els nens magrebins no mostren cap preferència afectiva envers el català en detriment del castellà o viceversa, atès que ni l'una ni l'altra llengua és la seva pròpia, i per tant no es pot parlar de reticències per parlar el català en lloc del castellà. Tant el castellà com el català, com a vehicles de l'ensenyament, són considerades com a llengües, pels imperatius de la seva

condició d'immigrants, d'aculturació forçada en absència de les llengües pròpies. Ambdues llengües contribueixen evidentment a integrar els nois i noies magrebins en el seu entorn social, inspirant-se en la realitat tant lingüística com cultural de Catalunya. Però, si no es pren una decisió per incorporar també les llengües d'origen d'aquests immigrants magrebins, això significarà privar-los d'un mitjà necessari i útil per tenir accés directe a la seva cultura i mantenir els lligams amb els seus països d'origen, i els acabarà conduint al seu desarrelament; la qual cosa pot tenir conseqüències problemàtiques per als fills dels immigrants en relació amb la seva societat d'origen.

En tot cas, per a qualsevol tracte oficial i institucional que es vulgui donar als immigrants magrebins tant en l'àmbit lingüístic com en el social i el cultural, seria desitjable, sobretot per als *amazighen*, que no es repetissin els vicis de l'experiència dels països d'origen; és a dir, la uniformització del tracte educatiu, escolar i lingüístic que es dona en la mateixa mesura tant als amazigòfons com als arabòfons. Creiem que l'experiència mateixa de Catalunya pot ajudar a evitar-ho.

Evidentment, els objectius particulars de l'ensenyament estan definits segons el marc de la situació social i lingüística de Catalunya, i els pares magrebins són conscients que, tard o d'hora, els seus fills acabaran perdent la seva pròpia llengua, però no fan ni tampoc poden fer res per evitar-ho.

En les condicions educatives vigents, és a dir, el procés de la castellanització i/o la catalanització de la segona generació dels immigrants, s'acabarà sense cap dubte assimilant els immigrants lingüísticament, però és gairebé impossible que això culturalment, ja que es tracta de dos aspectes paral·lels.

Segons les dades recollides, és clar que el factor religió pot jugar-hi o fer un paper important, com a instrument de resistència en la conservació de la seva identitat cultural o fins i tot ètnica. És precisament aquest factor religió el que fa que els entrevistats mostrin un desig emocional d'aprendre la seva llengua materna i una forta valoració de les seves senyes d'identitat. Cal, així, fer-se a la idea que a poc a poc hi haurà un grup social constituït per musulmans catalans tal com s'ha produït en altres països. El problema que cal plantejar, doncs, tant a la comunitat d'origen magrebí com a la mateixa societat catalana, és com conciliar, dintre d'un respecte a la diversitat, aquestes dues personalitats culturals, la catalana i la magrebina, que de fet podrien estar o estan unides a través de l'aspecte lingüístic tot i que, en el fons, estan ben diferenciades per l'aspecte cultural o extralingüístic.

BIBLIOGRAFIA

- BASTARDAS I BOADA, A. (1984), *La bilingüització de la segona generació immigrant. Realitat i factors a Vilafranca del Penedès*. Edicions de la Magrana.
- BERNABÉ LÓPEZ, G., [et al.] (1993), *Inmigración magrebí en España. El retorno de los moriscos*. Madrid: Ed. Mapfre.
- BORREGO NIETO, J. (1981), *Sociolingüística rural; investigación en Villadepera de Sayago*. Ediciones Universidad de Salamanca.
- DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA: *Actes de la II Trobada de Sociolingüistes Catalans*. Tortosa, 2-3; desembre de 1991.
- TORT, Francesc (1994), *La formació de la identitat social. El cas dels fills dels immigrants marroquins de Ciutat Vella (Barcelona) i de Santa Eulàlia (l'Hospitalet)*. Tesis doctoral. UAB.